

csányi endre baudelaire-könyve

A legelső magyar nyelvű Baudelaire-könyvet a zentai Csányi Endre írta meg, öt esztendővel az első teljes *A romlás virágai* kötet megjelenése után. Ennek a könyvnek azonban éppen úgy nincs nyoma a magyar Baudelaire-filológiában, mint ahogy Loósz István Ady-könyvének sem támadt visszhangja. Ez a mostoha sors kísérte a szerzőt — hazai köztudatunkban is. Még a zentaiak is elfeledték, pedig ott a helyi hagyományok iránt a megbecsülés sohasem lankadt, miként azt a zentai publikációk is bizonyítják.

A húszas és harmincas években már a zentaiak „különce” volt, s nincs okunk kételkedni annak a képnek a hitelességében, melyet róla Majtényi Mihály rajzolt *A magunk nyomában* című könyvében. Nyilván az élet és álmok különös tréfájának az áldozata volt Csányi Endre: az „átkozott költő” szerepét játszotta Zentán, s a megszállottak szent egyoldalúságával hirdette Baudelaire nagyságát. „Alacsony termetű, köpcös ember volt — szeszélyes, különös szokásai közbeszéd tárgyát képezték — írta róla Majtényi Mihály. — Hát a realitásokkal kissé hadilábon állt — a polgárok, ha szörnyűkődtek rajta, mindig hozzátették: az a fejseb kérem, az a fejseb! Mert az első világháborúból valami fejsérülést hozott haza, lehet, hogy annak nem volt ugyan köze a dologhoz, de magyarázat volt némiképpen excentrikus viselkedéséhez. Kissé sipító, vékony hangja volt, amely néha mutált... de hogy elfelejtettük ezt is meg a fejsebét is, meg különös szokásait, ha irodalomról mesélt! Mert az élet realitásán messze túl élő lélek bontakozott ki ilyenkor...”

1928-ban egy rövid önéletrajzában maga is a Majtényi rögzítette benyomásokat igazoló módon rajzol képet egyéniségéről: „Most, hogy meg kell írni az életrajzomat — érzem, hogy valójában nem is értem. Álmodtam. És mert oly mélyen álmodtam, hogy még az óbuszok füttyei sem bírtak fölébreszteni, vagyok most is szerencsétlen ebben a szörnyűségesen megváltozott életben...” S míg Zenta utáni nosztalgiáit festi, szót ejt a háborús sebesülésének a következményeiről is: „Epileptikus rohamok léptek fel és elvesztettem memóriámat. Filológiai és zenetudományi tanulmányaimat csak megszakításokkal végezhettem Bécsben, Leipzigban, Párizsban. 1923-ban megjelent az első nagyobb cikkem a *Bács-megyei Naplóban*. A szláv zene térhódítása Németországban címmel, 1928-ban pedig az első könyvem: *Baudelaire élete és költészete.*”

Vállalkozása ugyan a magános művészetrajongóé volt, de nyilván nem volt független azoktól a helyi hagyományoktól sem, amelyek a Baude-

laire-kultusz terén adottak voltak: Kosztolányi első Baudelaire-fordításait a *Bácskai Hírlapban* jelenteti meg, amelyet a *Jövendő* csak másodközlésben hoz, s ugyanott lát nyomdafestéket Csáth Géza fordítása, az Idegen is, a Kis költemények prózában ciklusból. Ezekhez csatlakozik Csányi Endre Baudelaire iránti érdeklődésével s magatartásának azokkal a baudelaire-i elemeivel, amelyek a kisvárosi közönség szemében a különccé tették. S nyilván nem járunk messze az igazságtól, hogy elsősorban Baudelaire-nak a művész-magatartás megformálásában játszott szerepét hangsúlyozzuk verseinek önkörével szemben is. Utaljunk Szentteleky magatartására például, amelyben az átkozottságnak is megtaláljuk a színeit éppen a húszas évekbeli létezésének síkján.

Ezek az összetevők kellőképpen indokolhatják tehát, miért vállalkozhatott a franciás kultúrájú Csányi Endre úttörő könyvének megírására. A magyar Baudelaire-kultusz ugyanis jellegzetesen felemás vonásokat mutat. Reviczky Gyula fordításában ugyan már 1886-ban magyar nyelven is megszólalt (ismétcsak nem véletlenül az *Arad és vidéke* című lapban!), s olyan próféták terjesztették hírét, mint Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, az első Baudelaire-gyűjteményre egészen 1917-ig kellett várni, s a teljes *Fleurs du Mal* is csak 1923-ban készült el Babits Mihály, Tóth Árpád és Szabó Lőrinc közös vállalkozásaként. A Baudelaire művészetét taglaló írások is a lemaradást revelálják: az első ismertetések még a múlt század végén megjelentek, de Szabó Lőrinc tanulmányáig (1943) nincs nagyobb összefoglaló mű róla, s csak 1968-ban jelenik meg az első Baudelaire-könyv Magyarországon. Csányi Endre 1928-as Baudelaire-könyve tehát mindenképpen figyelmet érdemlő, s nemcsak jelenségként, hanem megfigyeléseinek igazsága miatt is.

Könyve megírásának indítékait a következőkben jelölte ki:

„Ezen értekezést kettős céllal írtam. Az egyik cél objektívebb, irodalomtörténeti: Baudelaire anekdotáktól mentesített, hiteles élettörténete segítségével rávilágítani költészetének megértetlen mélységeire. A másik cél szubjektívebb, etikai: elégtételadás a nagy költő emlékének, akinek nemes homlokára saját korában egy bornírt bírói ítélet az erkölcstelenség bélyegét sütötte; a mester emlékének, kit a hálátlan utókor szemében ragyogó nevű tanítványainak hosszú sora homályosított el...”

Azonban nem pusztán életrajzot ad: életet és művet együtt láttatja, abból kiindulva, hogy „Baudelaire élete... mély egységet alkot költészetével...”:

„Életének végzettségűsége beborítja fekete gyászfátylával egész lelkét, gondolatvilágát, megadja pesszimizmusát és költészetének alaphangját.

Eseményekben szegény élettörténete és költeményei között ritkán találunk ugyan pozitív kapcsolatot, egymásrautalást, de gyönyöreinek, sóvárgásának elemzésében föltaláljuk ízlését, életmódját és egész személyes életét...”

Majd tovább:

„Költészete a lélek azon mélységéből ered, ahol a legprimitívebb lelki folyamat is élménnyé válhat. A testi életnek éppoly fontos szerepet jut-

tat költészetében, mint a szelleminek, és amint a szenvedély hatalmában vívódó lélek vergődését festi, elének állítja kora fiatalságát...”

Ember és költő dualizmusának oly sajátos, XX. századi, képletét látja Csányi Endre Baudelaire-ben, s „magát a modern embert” ünnepli „minden hibájával, tehetetlen magasbátörékvéseivel és beteges kellemével”. Ez az a vezéreszme, amely Baudelaire interpretációját végigkíséri. Szövegének legnagyobb része nem méltatlan azokhoz a későbbi Baudelaire-tanulmányokhoz sem, amelyek a Baudelaire-kutatások legfrissebb eredményeire támaszkodnak. Vonatkozik ez elsősorban Szabó Lőrinc 1943-as életrajzára, amellyel számtalan frappáns párhuzamot lehet kimutatni. A „modern ember” kérdését például meglepő azonossággal értelmezik. Szabó Lőrinc írja: „Amit azonban csinált, amit végtelen szívóssággal létrehozott, a műve sokkal több az idegesség poklának festésénél, az maga a modern ember...” Vagy hivatkozunk keleti utazásának a leírásában mutatkozó párhuzamra, hogy érzékeljük, Csányi Endre szellemi teljesítménye mennyire a magyar Baudelaire-ismeretek szintjével azonos.

Csányinál:

„Húszéves volt, amikor szülei rendelkezésére egy Calkuttába induló hajóra szállt. Calkuttáig azonban nem juthatott el, mert kínzó honvágya miatt tíz hónap múlva visszatér Párizsba. Jóllehet a szárazföldön, nevezetesen Maurice szigetén legfőljebb csak néhány hetet tölthetett, az utazás mély nyomot hagyott a költő lelkében. A trópusi égöv minden csodáját megőrizte emlékében, és a párizsi napok elviselhetetlen spleenjében az egzotikus színek, illatok és élmények felidézéséhez gyakran folyamodott...”

Szabó Lőrincnél:

„Mindamellet ez a tengeri utazás lett életének egyik legáldásosabb és legelhatározóbb élménye. Realizálta minden romantikus hajlamát, örökre átítatta az egzotikus messziség nosztalgiájával, a trópusi tájak színeivel és érzékiségével...”

Szerzőnk teljes pályakép megírására vállalkozott, s valóban Baudelaire pályájának és költői alakulásának minden nagyobb szakaszát tárgyalja, anélkül azonban, hogy ki is fejtené a teljes pályaképet. Vázlatosság jellemzi tehát, nyilvánvalóan nem a nagyközönségre számít, hanem a Baudelaire-mű ismerőire, akiknek elég egy-egy utalás, hogy érzékeljék a problémát, melyről szó van. Filologizáló aprómunkája is erre vezethető vissza, így az a részlete is, amellyel Babits fordítását kérdőjelezi meg (A szép cseléd, kitől féltettél egykor engem...) s minősíti tévesnek. S ezt jelzi könyvének Baudelaire stílusával foglalkozó része: csak a Baudelaire verseinek ismerői igazodhatnak el Csányi rendszerében.

A szöveg, éppen a fentiekből következően, ott válik rendkívül érdekessé és aktuálissá, ahol Baudelaire modern embert reveláló világképéről esik szó — Csányi szemléletére, esztétikai gondolkodására mutató módon is. A költővel való azonosulási vágy szól az ilyen soraiból, s annak bizonyossága, hogy ennek legtöbb konzekvenciáját is magáévá tudta tenni.